

Electoral Musical Chairs in Inter-War Romania

An analysis of the "governmental party rotation" (the replacement of one ruling party by the other following the election results) and of the "electoral swing" in the Romanian politics of the between the wars period is thoroughly undertaken. How democracy worked in Romania during that period, also in comparison with other democracies of the time, is also outlined. Sometimes a fictitious democracy may be hidden in the mechanisms of the institutional democracy which has its own traps.

DANSUL ELECTORAL ÎN ROMÂNIA INTERBELICĂ^{*)}

MATTEI DOGAN

In ianuarie 1917, când trei sferturi din teritoriul național al României era ocupat de armata germană, monarhul și guvernul au anunțat două importante reforme: reforma agrară și cea electorală privite ca fiind complementare. Anunțul, redactat în termeni vagi, era adresat armatei și nu, în primul rând, populației civile. Fără atmosferă creată de revoluția rusă, care izbucnise în lunile martie și octombrie ale aceluiași an, reforma agrară nu ar fi avut aceeași însemnatate. Guvernul a promis schimbarea obiceiurilor politice: "Timp de 40 de ani, partidele noastre politice au practicat fără excepție corupția... Noi toți suntem răspunzători pentru această situație, pentru că nu am făcut nimic ca să oprim această monstruoasă tiranie și corupție a vieții noastre politice. Prin metodele care le-am folosit, am creat, susținut și dezvoltat atotcuprinzătoarea putere a oligarhiei". Aceste cuvinte nu au fost rostite de un politician izolat, ci sunt extrase dintr-o declaratie solemnă în Camera Deputaților, la două luni după prima revoluție rusă (27 mai 1917).

^{*)} Acest articol se bazează pe un studiu efectuat de autor în 1943 și prezentat ca lucrare de diplomă sub coordonarea profesorului Henri Stahl. Pe atunci Mattei Dogan era student la Universitatea București. Autorul a folosit această cercetare în realizarea unui studiu publicat în Statele Unite într-o lucrare despre alegeri editată de Myron Weiner și Ergun Ozbudun. Versiunea în limba română a fost pregătită de autor pentru Revista de Cercetări Sociale.

O nouă lege electorală, adoptată în noiembrie 1918 și inspirată după cea belgiană, stipula reprezentarea proporțională, mai precis sistemul d'Hondt. Alegerile din 1919, 1920 și 1922 s-au bazat pe această lege (în Transilvania a fost adoptat sistemul majoritar).

Unificarea politică a provinciilor care provineau din trei imperii diferite a fost principala preocupare a guvernului în perioada imediat următoare războiului. A fost adoptată o nouă constituție în mai 1923 și o nouă lege electorală în martie 1926 inspirată din legea electorală italiană decretată de regimul fascist ce tocmai se născuse în 1923. Potrivit legii italiene, partidul care obținea o majoritate de cel puțin un sfert din totalul voturilor exprimate, era declarat partid majoritar și prima două treimi din mandate, cele care rămâneau fiind împărțite între celelalte partide, în raport cu voturile câștigătoare.

Legea românească era turnată în acest model: partidul care obținea cel mai mare număr de voturi - dar, totuși cel puțin 40% din total - era declarat partid majoritar și prima 50% din mandate, ceea ce jumătate fiind distribuită între toate partidele, inclusiv cel câștigător, în raport cu procentul din voturi obținut de fiecare. Înainte ca această împărțire proporțională să fie efectuată, mandatele erau distribuite candidaților care obținuseră majoritatea absolută în circumscripțiile lor. Să luăm, ca exemplu, alegerile din 1932. Dintron total de 387 de mandate, 6 au fost alocate Partidului Maghiar, singurul care reușise să obțină majoritatea absolută în câteva din circumscripțiile din Transilvania. Jumătate din cele 381 de mandate care au rămas, adică 190, au trecut la partidul câștigător - Partidul Național Tânăresc - ca primă majoritară. Celelalte 191 au fost distribuite proporțional între toate partidele. Partidul Național Tânăresc, care obținuse 41% din voturi, a primit, astfel, 78 de locuri în plus față de cele care-i reveniseră ca primă majoritară. Datorită acestei prime, un

partid care câștiga 40% din voturi primea 70% din mandate, pentru 50% din voturi se primeau 75% din mandate, pentru 60% - 80% și pentru 70% din voturi, 85% din mandate.

De notat că există o primă majoritară chiar și în Anglia, unde o diferență electorală de 2 sau 3 procente între cele două partide principale conducea la o diferență între numărul de mandate de trei sau patru ori mai mare. Aceasta este ceea ce specialiștii britanici numesc *the cube law*.

Fără prima majoritară, guvernul român ar fi fost în minoritate în alegerile din 1931 (187 în loc de 289 de mandate) și în cele din 1932 (168 în loc de 274). În aceste condiții, guvernul ar fi trebuit să demisioneze ori să se formeze un guvern de coaliție. Legiuitorii români erau preocupați de consolidarea puterii executive mai mult decât de asigurarea unei reprezentări corecte a opiniei publice; experiențele Republicii de la Weimar, ale Italiei între 1919 - 1922 și ale celei de-a treia Republici franceze au fost luate în considerare. Prima majoritară întărea partidul câștigător. Dar pentru a beneficia de ea, un partid trebuie să obțină în prealabil 40% din voturi.

Aici este cheia de boltă a întregului sistem: partidul care preluă puterea, în ziua alegerilor obține întotdeauna cel puțin 40% din voturi. Până în 1937. Dar și acest aspect este esențial - un partid nu avea niciodată puterea pentru două legislaturi succesive. Alternanța la putere era asigurată cu regularitate.

În această perioadă, România avea șase tipuri de partide politice: 1. partide mari, care puteau fi chemate să formeze un guvern, adică partide care puteau fi aduse la putere de către șeful statului; 2. partide dizidente (grupări desprinse din marile partide - patru mici partide agrare); 3. partide etnice locale (german, maghiar, evreiesc); 4. partide-personalitate, formate în jurul unor persoane influente (Iorga, Goga); 5. partide de extrema dreaptă; 6. partide de

DANSUL ELECTORAL ÎN ROMÂNIA INTERBELICĂ

stânga (social-democrate). Sistemul permitea existența partidelor mici, pentru că jumătate din locurile în parlament erau distribuite proporțional între toate partidele care obțineau cel puțin 2% din totalul voturilor. La alegerile din 1922, 1926, 1927 și 1928 au luat parte șapte partide. La următoarele patru alegeri, din 1931, 1932, 1933, 1937, au participat de la douăsprezece la șaptesprezece partide. Participarea electorală era relativ ridicată: 75% în 1926, 77,4% în 1927, 77,5% în 1928, 72,5% în 1931, 70,8% în 1932, 67,8% în 1933 și 66,1% în 1937.

În ciuda existenței altor partide mici, sistemul politic românesc interbelic poate fi considerat un sistem bipartit mai degrabă decât unul multipartit. El era caracterizat prin alternanța a două partide la putere: Partidul Liberal și Partidul Poporului între 1920 și 1927; Partidul Național Liberal și Partidul Național Tărănesc între 1927 și 1937.

Partidul Liberal a fost creat la puțin timp după instaurarea monarhiei (1866 - 1870) și a supraviețuit până la cel de-al doilea război mondial. Vechiul Partid Conservator, discreditat pentru că pledase în favoarea unei alianțe cu Germania și dezavantajat de introducerea sufragiului universal, pierduse teren în favoarea Partidului Poporului, al căruia lider era fostul conducător suprem al armatei în timpul primului război mondial. Partidul

Poporului a fost înlocuit în 1928 de Partidul Național Tărănesc, aşa cum Partidul Liberal din Anglia fusese înlocuit de Partidul Laburist.

În perioada interbelică au avut loc 11 operațiuni electorale - ultimele două cerând precizări aparte. Alegerile din 1937 au fost anulate, Parlamentul rezultat din aceste alegeri nu a fost convocat. Alegerile din 1939 nu pot fi considerate ca exprimând voînta corpului electoral deoarece ele au fost făcute pe baza constituției din 1938 și a legii electorale din 9 mai 1939 care interzicea existența partidelor politice. Rezultatele oficiale ale plebiscitului pentru adoptarea constituției carliste au fost: 4.283.398 de voturi "da" și 5.413 "nu": 98% votanți favorabili (?).

Oscilația electorală și rotația guvernamentală

Tabelul 1 indică raportul voturilor obținute de Partidul Liberal și de Partidul Național Tărănesc în alegeri, atât atunci când s-au aflat la putere, cât și când se aflau în opoziție. Diferența între numărul de voturi câștigate când partidul era la putere și numărul celor obținute când se afla în opoziție dă amplitudinea oscilației electorale.

Tabel 1. Dansul electoral. Voturi primite de Partidele majoritare aflate la putere și în opoziție 1919-1937 (în procente)

Data alegerilor	Partidul aflat la putere în ziua alegerilor ^a	Partidul Liberal	Partidul Național Tărănesc	Partidul Poporului	Total pentru principalele partide	Total celelalte partide
1919	Neutră	21,2	45,8	1,2	68,2	31,8
1920 (mai)	P. Poporului	6,8	23,0	42,4	72,2	27,8
1922 (mar)	P. Liberal	60,3	14,5	6,5	81,3	18,7
1926 (mai)	P. Poporului	7,3	27,7	52,9	87,9	12,1
1927 (iul)	P. Liberal	61,7	22,1	1,8	85,7	14,3
1928 (dec)	P.N.T.	6,6	74,8	2,5	83,9	16,1
1931 (iun)	P. Liberal ^b	47,8	15,0	4,8	67,6	32,4

Data alegerilor	Partidul aflat la putere în ziua alegerilor ^a	Partidul Liberal	Partidul Național Tărănesc	Partidul Poporului	Total pentru principalele partide	Total celealte partide
1932 (iul)	P.N.T.	13,6	40,3	2,1	56,0	44,0
1933 (dec)	P. Liberal	51,0	13,9	1,6	66,5	33,5
1937 (dec)	P. Liberal	36,4	20,4	0,8	57,6	42,4

Sursa: Extras din statisticile oficiale. Arhivele Camerei Deputaților.

Notă: Cifrele cursive arată voturile partidului aflat la putere.

a - Numit de obicei cu şase până la opt săptămâni înainte de alegeri

b - Uniunea Națională, creată înainte de alegeri cuprindea și P. Liberal.

Fig. 1 Zigzagul electoral

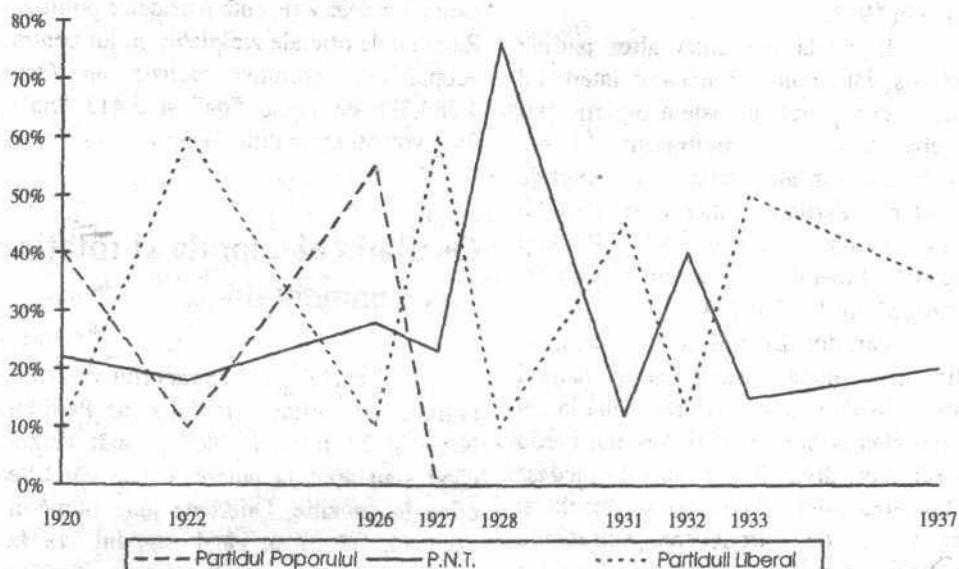

Figura 1 ilustrează o mișcare în zig-zag. Când se afla la putere în ziua alegerilor, fiecare din partidele importante câștiga majoritatea, când se afla în opoziție, același partid înregistra un scor slab. Dar atunci când Partidul Național Tărănesc s-a aflat în opoziție a înregistrat mai multe voturi (15 - 25%) față de Partidul Liberal (7 - 15%) sau Partidul Poporului (2 - 6%), aflate, la rându-le, în opoziție.

Partidul Liberal, în opoziție în momentul alegerilor din 1920, a obținut numai 6,8% din voturi. În 1922, fiind chemat la putere de rege, cu câteva săptămâni înainte de alegeri, a câștigat

60,3% din voturi - o creștere de 54 de puncte - pentru a coborî la numai 7,3% la alegerile din 1926, când, cu câteva săptămâni înainte de organizarea acestora, a trecut în opoziție. Un an mai târziu, în 1927, după ce fusese iar chemat de rege să guverneze, dizolvă parlamentul, organizează noi alegeri și urcă din nou la 61,7%. În 1928, silit de rege să intre în opoziție cu câteva săptămâni mai devreme, coboară din nou la 6% din totalul voturilor. În 1930, revenind la putere (împreună cu alte două mici partide, într-o coaliție numită Uniunea Națională), urcă iarăși la 47,8%. La următoarele alegeri, în 1932, după ce fusese din nou trecut în opoziție de

DANSUL ELECTORAL ÎN ROMÂNIA INTERBELICĂ

autoritatea regală, ajunge doar la 13,6%. Își ia revanșa un an mai târziu, în 1933, când reușește, la puține săptămâni de la instalarea la putere, să câștige majoritatea absolută a voturilor - 51%!

Celelalte două partide majoritare au urmat o mișcare similară, fiecare, în perioadele când au fost chemate să formeze guvernul.

În 1920, Partidul Poporului, fiind la cărma guvernului, obținea 42,4% din voturi; doi ani mai târziu, nemaivând puterea, scade la 6%. În 1926, reîntorcându-se la putere prin grația regală, prodează la organizarea alegerilor și reușește să obțină 52,9% din voturi, pentru a coborî apoi la numai 1,8%, în anul următor, când se găsea din nou în opoziție în momentul desfășurării alegerilor.

Deși era în opoziție în alegerile din 1927, Partidul Național Tărănesc a obținut respectabilul procent de 22,1%. În 1928, aflat la putere pentru prima oară, triumfă cu 74,8%. Potrivit rapoartelor din acel timp, aceste alegeri nu s-au caracterizat prin mai multă corupție și presiune decât cele anterioare. Triumful electoral a fost în mare parte rezultatul popularității pe care și-o câștigase acest partid, aflat de atâtă vreme în opoziție. Dar trei ani mai târziu, nemaifiind la putere în ziua alegerilor din 1931, coboară la 15% din voturi, în parte datorită presiunii intense exercitate de noul partid aflat la putere. Un an mai târziu, Partidul Național Tărănesc este din nou chemat să formeze guvernul. Potrivit "tradiției", parlamentul a fost dizolvat, s-au ținut noi alegeri și partidul a câștigat corect, după mărturiile vremii, suficiente voturi pentru a obține prima majoritară - 40,3%. La alegerile din 1933 și 1937, aflat din nou în opoziție, obține numai 13,9% și, respectiv, 20,4% din voturile exprimate.

Reprezentarea grafică a variației numărului de voturi pentru cele trei partide, într-o perioadă de șaptesprezece ani, arată ca dinții unui fierastrău (vezi fig.1).

Procentajul urcă și coboară în funcție de poziția partidului în momentul alegerilor: la putere sau în opoziție. De asemenea, dacă luăm în considerare și alegerile locale, oscilațiile apar chiar mai abrupt. S-a întâmplat ca alegerile locale să aibă loc la puțin timp după alegerile legislative. Candidații aparținând partidului aflat la putere au reușit să obțină rezultate impresionante. Câteva luni mai târziu, guvernul a fost schimbat și Camera dizolvată, iar noul guvern, format de partidul rival, a organizat noi alegeri, obținând majoritatea. Deci, într-un interval scurt, majoritatile au fost complet inverse; între timp cărma guvernării a trecut din mâinile unui partid în ale altuia.

În 1926, Partidul Liberal, aflat în preajma plecării de la guvern, înainte de expirarea mandatului de 4 ani, a prezidat alegerile comunale și le-a câștigat în toată țara, în afară de patru mari orașe. În alegerile parlamentare care au avut loc cîteva săptămâni mai târziu, n-a obținut decât vreo 15 mandate. Explicația faptului că voturile au săltat ca o minge de la un partid la altul: alegerile comunale au fost organizate de Partidul Național Liberal, iar alegerile parlamentare care au avut loc la un scurt interval de timp n-au mai fost organizate de același partid.

Este semnificativ faptul că amplitudinea oscilației electorale se diminuează progresiv. Diferența de procentaj între voturile câștigate de Partidul Liberal când "a prezidat" alegerile (1922, 1927, 1931, 1933, 1937) și voturile obținute la alegerile în momentul cărora era în opoziție (1920, 1926, 1928, 1932) evidențiază o scădere progresivă: 54%, 54%, 41%, 37% și 23%.

Același sistem, care a funcționat în România interbelică, a fost practicat în Anglia cu trei generații mai devreme: "Până în 1830, nici un guvern nu a pierdut vreodată alegerile; dimpotrivă, guvernul era cel care «făcea alegerile»... Cabinetul în funcțiune - o coaliție a celor mai puternici dintre marii proprietari de pământ

- se putea bizui, prin avere și prin sprijinul de care orice guvern se bucură în rândul alegătorilor săi, pe asigurarea votului favorabil al Camerei Comunelor". Dar - și acesta este un punct important - "în ciuda faptului că votul se făcea prin ridicare de

mâini, în condițiile în care mita și corupția erau foarte răspândite, nici un guvern care pleca nu ar fi putut garanta întoarcerea sa la putere". (Cf. S.E. Finner, *Comparative Government*, New York: Penguin Books, 1970, p.442).

Tabel 2. Înmulțirea partidelor și creșterea influenței extremei drepte prin reprezentarea proporțională: voturi primite de partidele mici (în %)

Partidele	Alegeri										
	1919	1920	1922	1926	1927	1928	1931	1932	1933	1937	
Extrema dreaptă											
Liga Național creștină	-	-	-	-	4,7	1,9	1,1	3,9	5,4	4,5	9,2
Garda de Fier	-	-	-	-	-	0,4	-	1,1	2,4	-	15,6
Naționaliști (diferiți)	5,6	1,2	2,0	-	-	-	-	-	3,6	4,1	-
Partide de stânga											
Social-Democrați	3,5	5,4	3,0	1,6	1,9	3,0 ^a	3,3	3,4	1,3	0,9	
Blocul Muncitorese-Tărănesc	-	-	-	1,5	1,2	1,4	2,5	0,3	-	-	
P. Tărănesc-Democrat	-	-	-	-	-	-	2,8	1,4	2,8	2,3	
P. Maghiar	-	-	-	-	6,1 ^a	6,1 ^a	4,8	4,8	4,0	4,1	
Partide-personalități dizidente											
P. Tărănesc (Lupu)	-	-	-	-	-	2,5	3,4	5,7	5,1	-	
P. Liberal (Gh. Brătianu)	-	-	-	-	-	-	5,9	6,5	5,0	3,9	
P. Nationalist (Iorga)	-	-	-	-	1,3	1,0	-	0,2,3	-	-	
P. Radical Tărănesc	-	-	-	-	-	-	-	-	2,8	2,3	
Alte partide mici (etnice, reg.)	22,7	21,2	13,7	3,0	1,8	1,0	4,7	8,2	3,9	4,1	
Total partide mici	31,8	27,8	18,7	12,1	14,3	15,1	32,4	44,0	33,5	42,4	

Sursa: Extras din statisticile electorale.

Carteluri electorale 1922 și 1928: P.N.T. și P.S.D.; 1926: P. Poporului și P. Maghiar; 1927 și 1928 P. Maghiar și P. German; 1927: P. Liberal și P. Tărănesc (dizident); 1931: fuziunea P. Nationalist (Iorga) cu P. Liberal. Printre celelalte partide mici din 1919 și 1920 erau P. Democrat (dominant în Bucovina) și P. Tărănesc din Basarabia; ele au fost integrate în P. Liberal înainte de alegerile din 1922.

Notă: a - Numit de obicei cu săse până la opt săptămâni înainte de alegeri

O altă țară în care lucrurile se petrecuseau asemănător era Spania din timpul primelor două decenii ale secolului al XX-lea. Situația acestei țări a atras atenția lui Max Weber în 1919: "În Spania, până de curând, cele două mari partide se succedau la putere, într-o manieră convențional fixată, prin "alegeri" prefabricate, cu scopul de a asigura posturi aderentilor lor" (Cf. Max Weber, *Politics as a Vocation* în ediția Hans Gerth și C Wright Mills, *From Max Weber*, London, Routledge & Kegan

Paul, 1952, p. 87.

În ambele cazuri, alternanța la putere a partidelor funcționa într-un sistem de vot censitar.

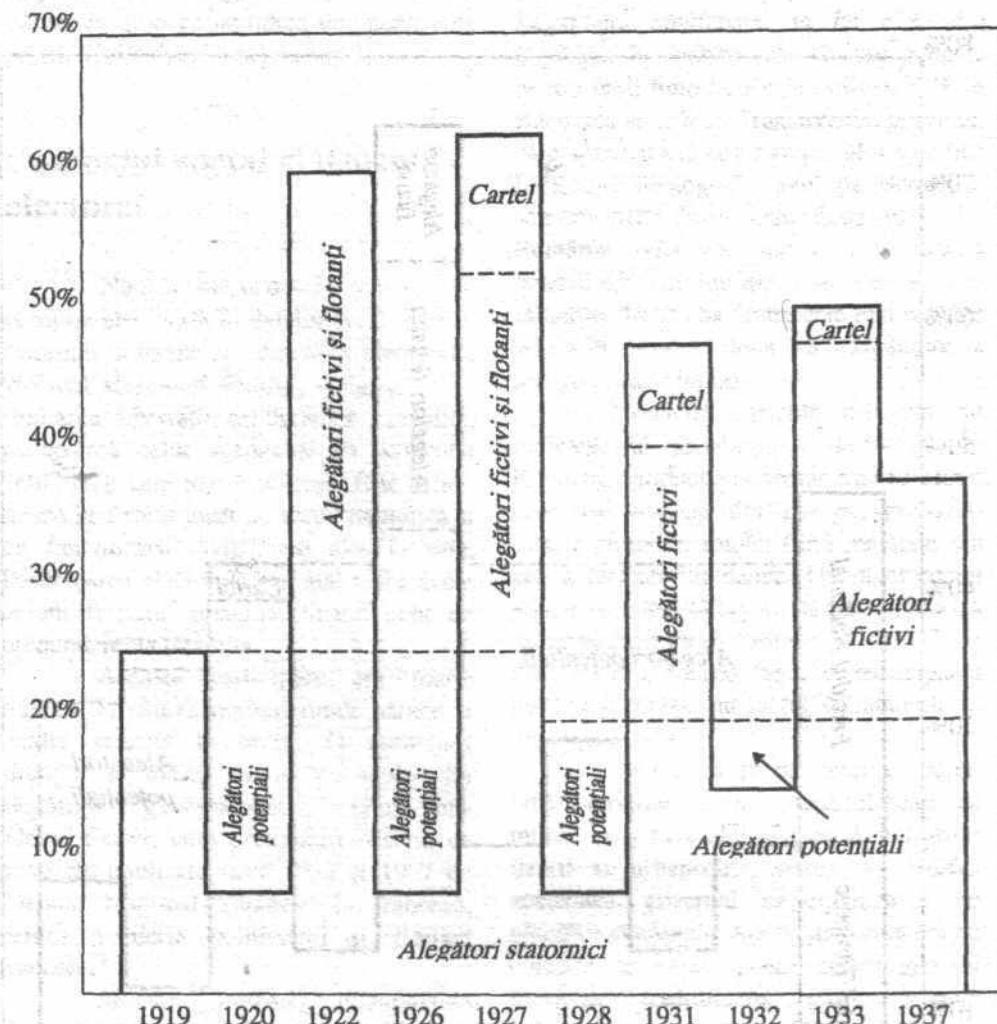
Sigur, alternanța la putere a partidelor este o caracteristică a sistemelor bipartite, în particular a sistemului britanic. Dar în Marea Britanie, pendulul este balansat de o fracțiune mică a corpului electoral. Amplitudinea oscilației era de obicei sub 6-7%, cîteodată chiar mai mică de 2%, în timp ce în România amplitudinea

DANSUL ELECTORAL ÎN ROMÂNIA INTERBELICĂ

acoperea o mare parte din alegători. Prin contrast, sistemul politic românesc era caracterizat printr-o instabilitate electorală

severă, una dintre cele mai ascuțite instabilități electorale din Europa interbelică.

Fig. 2 Oscilațiile Partidului Liberal

Notă: Linia întreruptă indică procentajul alegătorilor potențiali

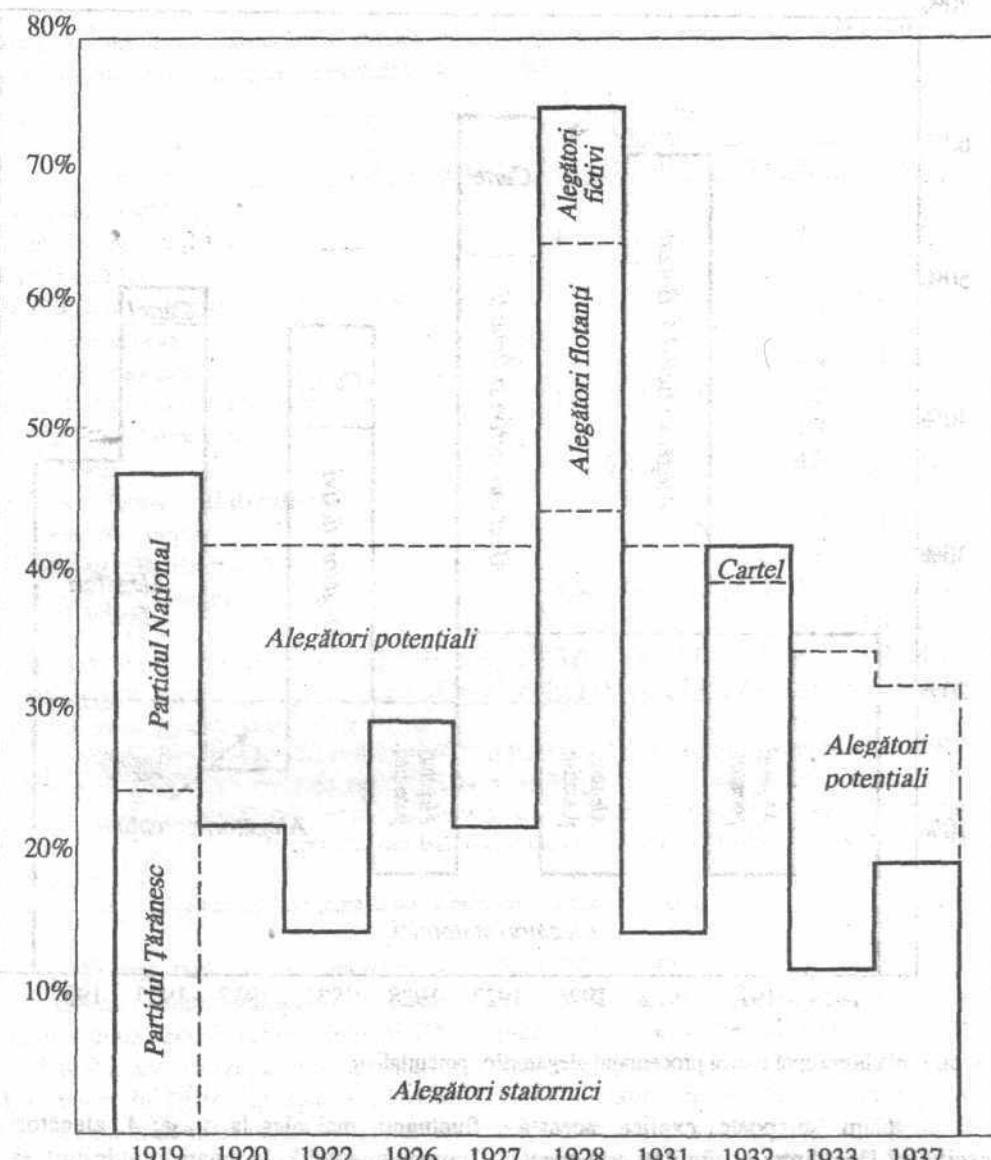
Cum se poate explica această oscilație? Una dintre posibilități este aceea de a distinge patru tipuri de alegători: 1. alegători fideli, care și exprimă preferința pentru același partid, în ciuda presunților contrare; 2. alegători fideli ale căror voturi erau confiscate prin deturnarea lor de la partidul căruia îi erau destinate; 3. alegători

fluctuanți, mai ales la orașe; 4. alegători "guvernamentali", înclinați întotdeauna să voteze pentru partidul aflat la putere. Această a patra categorie este, evident, cea mai importantă. S-ar putea emite ipoteza că mulți alegători guvernamentalii nu au motivații politice și comportarea lor politică ar putea fi explicată în parte prin

indiferență politică și, pe de altă parte, prin deferență socială față de notabilitățile locale. O parte a voturilor guvernamentale erau, pur și simplu, datorate corupției și

falsificării. Înșelătoriile în alegeri erau practicate mai mult de Partidul Liberal și mai puțin de cel Național-Tărănesc (vezi figurile 2 și 3).

Fig. 3 Oscilațiile P.N.T.

Notă: Linia întreruptă indică procentajul alegătorilor potențiali

Manipularea alegerilor avea, totuși, limite. Cea mai bună dovedă că partidul aflat la putere era în stare să mani-

puleze doar o fracțiune a alegătorilor este faptul că partidele din opoziție obțineau cîteodată, împreună, peste jumătate din

DANSUL ELECTORAL ÎN ROMÂNIA INTERBELICĂ

voturi - 52,5% în 1931 și 59,7% în 1932 - sau, alteori, aproape jumătate - 49% în 1933. La alegerile din 1937, partidul aflat la putere nu a reușit să obțină minimul necesar pentru a beneficia de prima majoritară. A câștigat numai 36,4% din voturi, în timp ce partidele de opoziție au primit 63,6% (vezi tabelele 1 și 2).

Contextul social și dansul electoral

Nu e nevoie să descriu tehniciile de corupție electorală în detaliu (vezi anexa). Nereguli în formarea comisiilor electorale, violarea secretului votului, violarea urnei, limitarea libertății candidaților opoziției, pedepsirea celor suspectați că au votat "rău" erau cele mai frecvente. Este dificil de evaluat rolul jucat de garda națională și de funcționarii civili, mai ales la sate. Participarea electorală era mai mare decât ne-am fi putut imagina, ținând cont de preponderența țărănilor.

Această participare era foarte ridicată în câteva regiuni rurale sărace și relativ scăzută la orașe. O asemenea situație ne indică faptul că mulți din alegătorii "guvernamentalni" erau întradevăr fictivi, cum pretindeau o serie de pamflete publicate între 1932 și 1937 de Partidul Național Țărănesc în franceză, pentru a alerta politicienii și ziariștii francezi.²

Mutatis mutandi, manipularea electorală trebuie să fi fost asemănătoare cu cea practicată în Franța în timpul celui de-al doilea imperiu, când s-a adoptat, de asemenea, sufragiul universal și când primarii jucau un rol crucial ca "făcători" de opinie. Guvernul era doar un partid aflat la putere; trebuia să ia parte la lupta electorală ca orice alt partid. Dar, prin primarii Francei, guvernul putea vorbi "oricărui om din țară".³

Corupția electorală a fost posibilă

deoarece o importantă parte a populației nu era matură din punct de vedere politic sau, cu alte cuvinte, fiindcă nu existau condiții economice, sociale și culturale pentru un regim democratic. Potrivit recensământului din 1930, 44% din populația Vechiului Regat era analfabetă; la fel 62% din populația Basarabiei (care fusese ocupată pentru mult timp de Rusia țaristă), 34% în Bucovina și 33% în Transilvania, provincii care aparținuseră odată Imperiului austriac. Indicatorii demografici sunt, de asemenea, semnificativi: între cele două războaie, România avea cea mai ridicată rată a mortalității din Europa, mai ales a celei infantile, dar și una dintre cele mai ridicate natalități. Era a doua ca răspândire a pelagrei (după Italia).

Producția agricolă este un alt indicator al standardului de viață. În România, producția la hectar era una dintre cele mai scăzute din Europa, productivitatea țărănlui român fiind jumătate din cea a fermierului danez. Un nivel social atât de scăzut al țărănimii nu putea favoriza un nivel înalt de maturitate politică. Chiar dacă mizeria socială favoriza participarea politică în orașe, nu la fel se întâmpla în regiunile rurale.

Din cauza preponderenței populației agricole, a slăbiciunii claselor de mijloc și a nivelului scăzut al industrializării și urbanizării, statul nu penetra societatea, guvernul nu organiza și nu planifica economia. Acesta din urmă era un colector de taxe pentru instituțiile și serviciile tradiționale: școli, armată, poliție, drumuri, postă, echipament sanitar, birocrație.

Amplitudinea oscilației electorale varia și în funcție de regiuni și districte. În cele mai dezvoltate provincii (Transilvania, Banat, Bucovina) oscilația electorală nu era atât de mare ca în cele mai sărace (Basarabia și Dobrogea, care fusese sub dominația țaristă multă vreme). Mai sunt și alți factori care reduceau amplitudinea oscilațiilor. În Transilvania, unde Partidul

Național Tărănesc avea rădăcini adânci și în câteva regiuni unde extrema dreaptă era relativ puternică (10-15% din voturi), oscilația era redusă. Minoritățile maghiară și germană, concentrate în câteva ținuturi, votau pentru partidele proprii; prezența acestor minorități reducea oscilația electorală. În regiunile locuite de minorități ca ceea rusă, ucraineană, bulgară sau turcă, presiunea administrativă și corupția electorală erau practicate pe scară mai largă decât în alte părți. Mai mult decât atât, în acele regiuni, candidații minorităților etnice figurau pe listele partidelor mari. Aceste grupuri etnice din sud-estul țării nu aveau voie să aibă propriile organizații politice, ca maghiarii și germanii.

În ciuda caracterului amorf al alegătorilor rurali, partidele românești erau foarte rigide, fără îndoială din cauza reprezentării proporcionale (și aceasta modificată de prima majoritară) care permitea distribuirea mandatelor parlamentare la nivel național și care întărea, în consecință, autoritatea comitetelor centrale ale partidelor. Rezultatul era docilitatea parlamentarilor față de lideri.

Alternanța la putere a fost posibilă în România - ca și în Anglia - pentru că cele două partide principale nu se abăteau de la chestiunile esențiale: o economie liberă, rolul bisericii și al armatei, opoziția față de Uniunea Sovietică. Amândouă respectau cadrul constituțional și reprezentau, mai mult sau mai puțin, aceleași interese sociale. Altfel, n-ar mai fi fost chemate la putere de șeful statului. Înainte de 1914, Partidul Liberal era un partid de avangardă; după ce Partidul Tărănesc a înlocuit Partidul Conservator în 1918, acesta a devenit un partid al conservatorismului social. În anii 1919-1924, Partidul Tărănesc părea un partid de stânga, dar, după fuziunea sa cu Partidul Național (în 1926), n-a mai fost posibilă nici o distincție semnificativă între dreapta și stânga. Singura deosebire semnificativă

era că unul se afla în opoziție și celălalt la putere. Pentru că aceste partide erau, fiecare, când la putere, când în opoziție, distincția pe care francezii o făceau între partidul de ordine și partidul progresist nu mai avea un sens real. Platformele celor două partide aveau o orientare pragmatică și nu ideologică.

Epicentrul regimului politic

Cine balansa pendulul? În Anglia, o mică parte a alegătorilor cauza oscilația balantei înainte și înapoi, bineînteles pentru că preferințele imensei majorități a alegătorilor erau stabile. Paradoxal, această mică fracțiune fluctuantă avea mai mult efect decât majoritatea cristalizată. În România, alternanța la putere era realizată de Coroana, care constituia centrul de greutate al regimului politic.

Constituția românească adoptată în 1866 și modificată în 1923 era, în linii mari, o traducere a Constituției belgiene. Din cele 132 de articole ale sale, 60 au rămas neschimbate, câteva au fost modificate în profunzime, dar majoritatea celorlalte articole au suferit doar modificări minore. Esențial nu este textul Constituției, ci felul în care aceasta este aplicată. Constituția franceză din 1875, de exemplu, dădea președintelui Republicii dreptul de a dizolva parlamentul, dar această prerogativă a fost exercitată o singură dată și fără succes, aşa încât nu s-a mai încercat acest lucru până în 1956. Două din prevederile Constituției românești sunt relevante aici: regele numea și concedia miniștrii, el avea dreptul de a dizolva ambele adunări legislative simultan sau doar una dintre ele. Coroana belgiană și cea olandeză aveau exact aceleași prerogative.

Unul din principiile de bază ale oricărei democrații parlamentare este cel după care guvernul emană din parlament ca reprezentant al corpului electoral. În

DANSUL ELECTORAL ÎN ROMÂNIA INTERBELICĂ

aparență, acest principiu era respectat în România. Dar regele a inversat ordinea normală în care șeful unui stat democratic își exercită prerogativele; întâi alegerile și apoi formarea guvernului. Această inversare poate fi explicată prin profundele realități sociale, culturale și politice ale țării. Regele a fost obligat să inverseze ordinea pentru a salva fațada jocului democratic. Inversiunea a creat o democrație mimată.

Iată modul în care funcționa democrația mimată. Regele putea revoca guvernul fără un vot de neîncredere al parlamentului. Se numea un nou guvern care îi cerea imediat regelui să dizolve parlamentul. După un interval de maximum două luni, cum specifica formal Constituția, se țineau noi alegeri. Așa cum am văzut, partidul, aflat la putere până în 1937, reușea întotdeauna să obțină cel puțin 40% din votul național și astfel putea beneficia de prima majoritate, care-i dădea peste 60% din mandate. El guverna pentru o perioadă de la un an la patru ani, până când era revocat din nou, fără a fi fost pus în minoritate de parlament. Celălalt partid principal se întorcea la putere și ciclul se relua. În consecință, guvernul nu era rezultatul unei majorități parlamentare, ci tocmai el își crea majoritatea de care avea nevoie. Acest mecanism poate fi ilustrat de cuvintele adresate regelui Carol I de către un lider conservator, prim-ministru înainte de primul război mondial, Petre Carp: "Dați-mi puterea și voi face un parlament așa cum îl văd eu". Ordinea cronologică a procesului politic era următoarea: revocarea guvernului, numirea unui nou guvern, dizolvarea parlamentului, noi "alegeri", majoritate parlamentară pentru noul guvern deja numit.

Dar, s-ar putea obiecta, populația era consultată și ea ar fi putut ratifica sau respinge noul guvern. Aici este esența problemei: alegătorii n-au pus partidul aflat la putere în minoritate niciodată până în 1937. Proaspătul guvern știa cum să aran-

jeze alegerile. Nu regele era cel care exercita presiuni asupra alegătorilor. Guvernul avea grija de aceasta. Oare majoritatea alegătorilor preferau într-adevăr un partid sau altul? Având în vedere că partidele nu influențau societatea, că jocul politic se limita la vârful piramidei sociale este greu să formulezi unui răspuns. Dacă majoritatea alegătorilor n-ar fi fost indiferenți, toate presiunile și tentațiile coruptiei n-ar fi avut putere. Sărăcia, ignoranța, absența comunicării de masă n-ar fi putut determina pasivitatea dacă poporul ar fi făcut o distincție clară între partidele aflate în arena politică.

Anumiți politicieni, pentru a justifica alegerea făcută de rege atunci când numea un nou guvern, i-au conferit titlul de "interpret al voinei poporului". Cum ar fi putut regele să cunoască voînta poporului și cum ar fi putut să o transpună în viață? Cum ar fi putut opinia publică să se exprime altfel decât prin alegeri?

Sondaje de opinie publică nu se făceau. Alerile locale, dezbatările parlamentare, ziarele, mitingurile, demonstrațiile și consiliul personalităților independente erau mijloacele prin care șeful statului obținea informații asupra noilor orientări ale opiniei publice. Ziarele reflectă vederile câtorva straturi sociale și dezbatările din jurnalele independente puteau fi un indiciu. Tonul dezbatărilor parlamentare era probabil cel mai bun semnal. Când opoziția ajungea la exasperare și refuza să mai participe la dezbatările parlamentare, partidul guvernamental pierdea caracterul de partid majoritar: nu există majoritate fără minoritate. Într-un parlament unde nu există opoziție, nu poate avea loc o dezbatere reală, decât dacă se creează eventual o opoziție fictivă, așa cum s-a întâmplat în România în perioada votului censitar, mai ales în 1883. În anumite momente, când mulți dintre membrii opoziției demisionau în bloc, monarhul tragea concluzia că a sosit clipa să schimbe

guvernul și să se organizeze noi alegeri. Mitingurile și demonstrațiile constituiau de asemenea, un mod important de a atrage atenția. Demonstrații mărșăluiau pe principalele străzi care duceau spre palatul regal. Astfel de mitinguri și demonstrații aveau loc chiar și în perioada votului censitar. Un bun observator scria la începutul secolului: "După fiecare miting, urmează o proce-siune. Palatul regal este obiectul agitației ce intenționează să-l lămurească pe rege. Până acum, această strategie a fost întotdeauna încununată de succes". Demonstrațiile au devenit chiar mai eficiente după adoptarea votului universal.

Chiar când regele avea destule informații despre pulsul țării, se pune întrebarea cum le interpreta. Șeful Partidului Liberal, un membru al cunoscutei familii Brătianu, și-a câștigat un prestigiu deosebit în fața regelui Ferdinand. Preferința pe care Ferdinand o arăta întotdeauna pentru liberali poate fi comparată cu preferința manifestată de regina Victoria pentru conservatori și pentru liderul lor, Disraeli. Regina Victoria îl detesta pe Gladstone, dar nu îl putea împiedica să ajungă la putere; regele Ferdinand se arăta rece față de Iuliu Maniu, liderul Partidului Național Tărănesc și evita să-l aibă prim-ministru. Aici se află diferența dintre posibilitățile celor doi monarhi. Moartea lui Ferdinand a transferat puterea în mâinile regenților. În 1927, regența l-a rechemat la putere pe Vintilă Brătianu, liderul liberal, deși cu paisprezece luni mai devreme partidul său obținuse doar 7,3% din voturi, iar Partidul Național Tărănesc câștigase de patru ori mai multe voturi (28%). Un an mai târziu, în 1928, regența a considerat inevitabilă participarea PNT - cel mai popular partid din Transilvania - la celebrarea celei de-a zecea aniversări a redobândirii acestei provincii. Maniu a refuzat oficial să participe atâtă timp cât Partidul Liberal era încă la putere. În același timp, Partidul

Național Tărănesc a început o opozitie extraparlamentară. În martie 1928, el a convocat 100.000 de țărani la București. Parlamentarii săi, în semn de protest împotriva "uzurpării puterii" de către liberali, au demisionat în bloc. În mai, un miting care a întrunit 200.000 de oameni, potrivit ziarelor independente, a avut loc în orașul istoric Alba Iulia, în centrul Transilvaniei. Un Parlament Național Tărănesc, compus din toți candidații partidului la alegerile anterioare s-a reunit la București. Vaida Voievod a prezidat: "Avem datoria de a sprijini autoritatea Regenței, dar ea trebuie să-și facă datoria". Iuliu Maniu a declarat: "Prezentul guvern a fost numit printr-un decret smuls regelui muribund; guvernul se sprijină pe Garda Națională, pe administrație și pe o parte a Justiției. România are astăzi două parlamente: unul compus din jefuitori urnelor, celălalt..." Si, astfel, cel mai important partid politic, Partidul Național Tărănesc, a fost chemat la putere.

În 1930, Maniu, devenit prim-ministrul, l-a chemat pe expatriatul prinț Carol să preia tronul, dar, curând, un conflict a izbucnit între ei. Un conflict similar a apărut câțiva ani mai târziu în Anglia, dar rezolvarea a fost total diferită: în Anglia, regele a trebuit să abdice. În România, primul ministru a fost cel nevoie să bată în retragere. Aceasta este un caz extrem, dar cazurile extreme au avantajul de a fi deosebit de clare. Partidul Național Tărănesc s-a întors la putere în 1932, dar fără conducătorul său. În 1933, Carol a ales Partidul Național Liberal, dar nu liderul său, Brătianu, a devenit prim-ministru. Carol nu a iertat familia Brătianu pentru încercarea de a-l priva de dreptul său la tron. Prim-ministru a devenit I.G. Duca iar după asasinarea acestuia, N. Tătărușcu. În Marea Britanie, partidul câștigător își impune liderul ca prim-ministru; în România, regele impunea partidelor propriul său prim-ministru.

Este discutabilă ideea că regele ar

DANSUL ELECTORAL ÎN ROMÂNIA INTERBELICĂ

fi jucat rolul de interpret al voinei populare ori chiar rolul unui arbitru imparțial. Regele nu se mulțumea cu domnia: el guverna prin intermediul ministrilor pe care-i alegea. În timp ce în Marea Britanie, activitatea politică servea la pregătirea următoarelor alegeri, în România partidele făceau tot ce puteau pentru a obține încrederea regelui, pentru că opțiunea sa echivala cu câștigarea majorității mandatelor parlamentare. Ambele țări erau, aşa cum am mai amintit, caracterizate prin alternanța la guvernare a două partide, dar în Marea Britanie mecanismul era acționat de fracțiunea mediană a corpului electoral, iar în România de rege. Ar fi posibil într-un fel să spunem că regele juca rolul unui arbitru, dar este evident că intervenea în politică. În Marea Britanie, de asemenea, coroana jucase rolul de mijlocitor, dar cu câțiva timp înainte. În perioada interbelică, centrul de greutate al sistemului politic britanic era la Westminster și Whitehall; în România, la Palatul Regal.

Prăbușirea democrației fragile între doi coloși totalitari

În 1937, când legislatura ajungea la sfârșitul termenului său normal, regele a întrerupt alternanța partidelor la putere și a oprit pendulul. El n-a chemat, potrivit obiceiului, celălalt partid la putere, ci a menținut Partidul Național Liberal la cîrma guvernului. Dar acest partid, deși se afla la putere, nu a reușit să obțină 40% din voturi, necesare pentru câștigarea primei majorități. El a primit numai 36,4%.

Ar fi câteva explicații. În primul rând, evoluția societății, în special dezvoltarea educației și a comunicării în mase, făcea ca presiunea guvernului asupra alegătorilor să fie mai dificilă. Poate că

guvernul, prea încrezător în administrația prefectorială, nu a luat toate măsurile necesare. În același timp, Partidul Național Tărănesc își construise o organizație mai bună, recrutând mai mulți membri și militanți capabili de a controla evaluarea rezultatelor alegerilor din satele îndepărtate. El a primit 20,4% din votul național în aceste alegeri. Dar principalul motiv al prăbușirii democrației mimate a fost ascensiunea Gărzii de Fier, care a obținut 15,6% din voturi.

În absența oricărui studiu sociologic, este dificilă evaluarea semnificației acestei explozii electorale. Era în mare parte un protest împotriva inegalității sociale, dar mai era și rezultatul exacerbării frustrării printr-o ideologie naționalistă și mistică.

Garda de Fier a trimis numeroși activiști în sate pentru a obține sprijin și pentru a exercita presiuni asupra celor care influențau opinia publică, în special asupra primarilor, unii dintre aceștia aflându-se, în consecință, supuși la presiuni contrare, exercitate pe de o parte de prefecti, iar pe de alta de legionarii Gărzii de Fier. În unele locuri, intimidarea primarilor și a unei părți a populației de către Garda de Fier a fost eficientă. Altminteri, ar fi dificil de explicat de ce într-o singură regiune rurală câteva sate au dat un mare număr de voturi legionarilor, în timp ce sate asemănătoare, unde Garda de Fier nu trimisese grupuri de militanți, n-au dat nici un vot sau au dat foarte puține.

Dacă și în ce măsură Garda de Fier era ajutată financiar de Germania nazistă, iată probleme ale istoriei care n-au fost niciodată elucidate și probabil că nu vor fi vreodată. În orice caz, o explicație în termeni financieri n-ar putea merge foarte departe. Ceea ce este sigur este că înșăsi Garda de Fier se angajase într-un soi de mimare, căci și-a găsit inspirația în mișcarea nazistă și în fascismul italian. Dar legionarii nu aveau experiență personală a celor angajați în mișcările din care s-au

inspirat. Ei veneau din regiuni rurale, mulți erau fii de preoți sau învățători. Erau foarte tineri, o mare parte dintre ei, studenți.⁴

Într-o țară în care proporția analfabetilor era încă ridicată și unde doar o foarte mică parte dintre adolescenti își continuau studiile în licee, numărul studenților la universitate se mărea cu toate că structura economică oferea puține posturi absolvenților. Într-o țară în care sectorul agrar era dominant, universitatea era unul dintre puținile locuri în care oamenii se puteau aduna. În România, ea a devenit un centru al agitației politice extremiste, unde Garda de Fier a găsit un teren fertil. Astfel, studenții au jucat un rol esențial ca propaganisti în alegerile din 1937.

Cele 16,5% din voturile obținute de Garda de Fier ar trebui adăugate la cele 9,2 procente primite de extrema dreaptă parlamentară, Liga Național Creștină. Totalul era de 24,8%; aceasta înseamnă un vot din patru pentru extrema dreaptă. Fără o lege electorală bazată pe reprezentarea proporțională, acest lucru nu s-ar fi putut întâmpla sau cel puțin nu atât de brusc. Ceea ce spunea F.A. Hermens despre rolul reprezentării proportionale în prăbușirea democrației din Germania, Italia și alte țări, poate fi aplicat la fel de bine și României.⁵ Privind retrospectiv, acordarea unei prime majoritare partidului care obținea cel puțin 40% din voturi poate fi justificată. Faptul că ideea acestei prime venea din legea Italiei fasciste, nu înseamnă că principiul în sine este greșit. Chiar democrațiile reale îl adoptă: în Franța, s-a acordat o astfel de primă în alegerile locale din 1983, fără vreun protest că ar fi antidemocratică.

Continuarea dansului electoral ar fi fost plină de riscuri. Garda de Fier putea să-și mărească ponderea electorală, așa cum făcuse partidul nazist în Germania în anii 1930-1933. Căderea Republicii de la Weimar era încă actuală în amintirea vechilor clase politice din România.

Contextul internațional a jucat un rol decisiv în prăbușirea fragilei democrații mimate. În acest moment, multe dintre țările europene deveniseră deja dictaturi, în special vecinele României, cu excepția Cehoslovaciei. Dar tratatul de la München era la orizont și chiar Cehoslovacia urma să fie sacrificată în câteva luni.

Dizolvarea parlamentului a fost hotărâtă la două luni după alegerile din 1937. După un simulacru de referendum, asemănător plebiscitului lui Napoleon al III-lea, a fost promulgată o nouă Constituție în 1938. Aceasta crea un regim autoritar, dar nu totalitar, pentru că guvernul nu avea o ideologie reală și nu avea la dispoziție infrastructura necesară pentru a controla și influența societatea. În 1940, sub amenințarea armatei germane, România a fost forțată să cedeze Ungariei aproape jumătate din Transilvania și acest act a creat condiții favorabile loviturii de stat care avea să se producă în curând. Generalul Ion Antonescu a luat puterea. El a inclus în guvernul său cățiva legionari din Garda de Fier, care, câteva săptămâni mai târziu, încercau să pună mâna pe putere printr-o nouă lovitură de stat care s-a soldat însă cu un eșec total. În câteva luni, armata germană a invadat Uniunea Sovietică, trăgând după sine și armata satelitului său, România. Cinci ani mai târziu, la sfârșitul celui de-al doilea război mondial, Armata Roșie invadă România, care devine astfel satelitul Uniunii Sovietice.

Ultima oară când regele (Mihai, fiul lui Carol al II-lea) a fost obligat să inverseze ordinea uzuală de numire a unui guvern, făcând-o înainte și nu după alegeri, a fost la 5 martie 1945. În acea zi, o demonstrație organizată de partidul comunist a mobilizat, potrivit diverselor rapoarte, de la 8.000 la 15.000 de oameni, în fața Palatului Regal. Chiar în acest moment, Vișinski, trimisul sovietic, îl forță pe rege să numească un guvern comunist, amenințând că astfel România nu va mai primi înapoi nordul Transilvaniei și

reclamând plata imediată a despăgubirilor de război. Acea zi a fost data instaurării regimului comunist și nu momentul primelor alegeri legislative de după încheierea războiului (noiembrie 1946). Alegerile, tăinute când țara era ocupată virtual de Armata Roșie, au fost organizate în stil sovietic, cu un candidat ce trebuia ales triumfal. Ele au fost complet contrafăcute. Într-o țară a cărei cultură era dominată ancestral de sentimentul antirusesc - atestat de două secole de folclor - și ai cărei țărani au fost forțați să și vândă vitele sovieticilor pentru simple hârtii, cum ar fi putut embrionarul partid comunista, adus de tancurile Armatei Roșii, să câștige 90% din votul național în alegeri libere?

Contextul geo-istoric al regimului politic interbelic

Democrația nu pică din cer. O elită înteleaptă poate să o pună în aplicare. Dar aceasta nu ajunge. Terenul trebuie să fie fertil. Oare era societatea românească interbelică destul de matură pentru o democrație adevarată? Anglia a devenit o democrație reală după 1867, dată până la care practicase o democrație de fațadă, cu vot restrâns timp de multe generații. Doar șaisprezece țări erau cu adevarat democrații pluraliste în anii '30. Cincisprezece sau douăzeci de alte țări încercaseră în acea perioadă să adopte instituții democratice și esuaseră deja. România este una dintre ele, la fel ca alte țări invecinate: Polonia, Jugoslavia, Bulgaria, Grecia, Austria și "surorile" ei latine - Italia, Spania, Portugalia.

Avantajele democrației, aşa cum a fost ea practicată în România pot fi cel mai bine evaluate printr-o trecere în revistă a țărilor vecine. Prin comparație cu aceste țări, virtuțile acestui tip de democrație apar mult mai clar.

În Jugoslavia, la alegerile din 1920 au participat 35 de partide politice. Regimul parlamentar a avut 24 de guverne în zece ani. Instabilitatea ministerială era chiar mai mare decât în Franța. Această țară multietică era în pragul exploziei, încât regele a fost obligat să abrogă Constituția din ianuarie 1929 și să promulge o alta, instalând o dictatură care va supraviețui și după moartea sa (1934), până la ocuparea țării de armata germană în 1941. În Ungaria, ca urmare a primului război mondial și după o scurtă dictatură comună, amiralul Horthy a instalat un regim dictatorial de dreapta ce va dura un sfert de secol. În Polonia, s-a instaurat un regim democratic și s-au tăinut alegeri de câteva ori. În 1926, mareșalul Pilsudsky a instalat un regim autoritar și a suprimat partidele politice. În Bulgaria, s-au tăinut alegeri libere după primul război mondial. La alegerile din 1927, 30.000 de candidați au luptat pentru 276 de locuri în adunarea legislativă - *Sobranie*. Cu toate acestea, puțin timp după aceea, în 1934, dictatura a înlocuit democrația, care, astfel, a avut o viață foarte scurtă. Ca și în Grecia, prea multă efervescență democratică a deschis calea dictaturii în 1936. Chiar în Austria, Dolfus și Schussnigg au înmormântat Tânărul regim democratic. Singurul stat din centrul și estul Europei care a continuat să practice democrația, de la început și până la dramaticul colaps, a fost Cehoslovacia, în acel timp, probabil una dintre cele mai bogate douăsprezece țări ale lumii, în teremeni de PIB pe locuitor.

Principalul numitor comun al tuturor acestor țări era nevoie de a-și consolida identitatea națională. Toate erau încă în faza constituirii națiunii, timp în care conflictele dintre clasele sociale rămâneau în umbra.

Toate aceste țări, erau, de asemenea, plasate între doi coloși și au fost ocupate mai întâi de armata germană și apoi de Armata Roșie. Conceptul de "periferie" este astăzi foarte des folosit în

sociologia politică. Dar este un concept aplicat pentru prima oară țărilor din estul Europei în perioada dintre cele două războaie mondiale. Eșecul experiențelor democratice în aceste țări mici nu poate fi explicat fără a avea în vedere poziția lor între două imperii totalitare. Dacă Rusia și Germania ar fi fost, ele însese, niște țări mici, ideologia extemistă care s-a dezvoltat în lăuntrul hotarelor lor n-ar fi avut efectul pe care îl cunoaștem. Proportiile și potențialul lor militar au condiționat viața politică în cordonul sanitar, din Finlanda până în Grecia. Din 1945, vocabularul s-a schimbat, aceste țări fiind numite "sateliți".

Într-un astfel de context internațional, democrația mimată apare, retrospectiv, ca cel mai mic rău. Jocul alternanței la putere, chiar dacă este în parte artificial, este preferabil monopolizării puterii de către un singur om sau un singur partid pentru o întreagă generație.

Sistemul politic românesc a avut aparent, în aceste decenii, trăsăturile caracteristice ale unei democrații moderne și competitive: alegeri periodice (zece alegeri legislative în nouăsprezece ani), reprezentare proporțională, favorizând existența mai multor partide independente (de la șapte, la zece partide), o participare electorală relativ ridicată, un parlament investit cu legitimitate politică, o justiție independentă, o armată aflată sub control politic, respect pentru libertățile civice de bază și drepturile politice (în special, libertatea cuvântului, a presei, a întrunirilor), occidentalizarea claselor politice. Dar sistemul avea, în parte, la temelie alegeri fictive.

Într-o democrație mimată este sau poate fi multă democrație! În politică, ficțiunea este, câteodată, inevitabilă și chiar necesară. Dacă am face un clasament al sistemelor politice din acea vreme în funcție de gradul lor de democrație - presupunând că o asemenea măsurătoare ar fi posibilă - democrația mimată românească ar fi fost probabil evaluată ca a douăspre-

zecea în Europa și a douăzecea în lume, lăsând în urmă nenumărate țări. Notiunea de democrație mimată nu trebuie luată în sens peiorativ. Analitic, este neutră.

În cimitirul democrațiilor

La izbucnirea celui de-al doilea război mondial existau în lume puține democrații pluraliste. În acel moment, în 1939, Europa era cimitirul a cincisprezece democrații care se prăbușiseră între 1922 și 1938: Polonia, Ungaria, Bulgaria, Jugoslavia, Grecia, Germania, Italia, Austria, Spania, Portugalia, Cehoslovacia, Lituania, Letonia, Estonia și România. Dar tocmai în România, regimul democratic - fragil și parțial fictiv - a rezistat cea mai lungă perioadă de timp. Foarte puțin după, alte democrații care au supraviețuit încă în Europa au fost ocupate de armata germană și distruse (Franța, Belgia, Tările de Jos, Norvegia, Danemarca). Singurele democrații care au scăpat ocupației au fost Anglia și Irlanda în insulele lor, Suedia Elveția și, într-un sens, Finlanda. Este un fapt istoric, neglijat în mod curios, că România a fost, împreună cu Finlanda, singura țară implicată în războiul de pe un continent oprimat care nu a fost efectiv ocupată de armata germană, care nici măcar nu a avut nevoie să tranziteze teritoriul național decât în nordul Moldovei, în Bucovina și Basarabia. Trupele germane nu au pătruns niciodată în Transilvania.

Astăzi peste o sută de națiuni au parlamente și tin "alegeri". În multe dintre ele parlamentul este o instituție lipsită de putere: alegerile sunt *pro forma*, fără opoziție și au ca rezultat majoritatea impresionante. Potrivit acestui criteriu, putem număra printre cele 180 de națiuni independente între 30 și 35 de democrații pluraliste adevărate, care au dăinuit mai mult de o generație. În multe alte țări,

semințele democrației au fost aruncate, dar solul n-a fost fertil. Astăzi, printre națiunile independente ale lumii, sunt mai multe democrații fictive decât reale, iar această situație va dura multă vreme. Un asemenea punct de vedere pesimist este bazat pe o extrapolare ipotetică a curbelor care reflectă evoluțiile politice, economice, sociale și culturale. Rămâne de văzut dacă democrațile fictive vor fi mai numeroase decât dicturile monopartite, conducerile militare, regi-murile autoritare și sistemele totalitare.

În rezumat

După ce regele însărcina un partid politic sau o grupare politică cu formarea guvernului, acesta "facea", după câteva săptămâni, alegeri parlamentare și obținea întotdeauna procente covârșitoare, astfel încât partidul aflat la guvernare își forma în parlament o majoritate de care putea dispune în voie. Regulile clasice ale parlamentarismului, după care guvernul trebuie să fie o emanăție a parlamentului, au fost inversate în aplicarea principiilor democrației în România, parlamentul devenind astfel expresia guvernului. În practica electorală românească nu s-a întâmplat niciodată ca guvernul să fie pus

în minoritate la alegeri.

Democrația *sui generis* practicată în România interbelică are trăsături sistemic care o diferențiază clar de orice alt sistem politic: 1. În contrast cu oligarhiile cu sufragiu restrâns, cum a fost Anglia înainte de 1867, aceasta este bazată pe sufragiul universal; 2. Este un sistem bipartit sau multipartit, nu un sistem cu un singur partid dominant; 3. Puterea trece de la un partid (sau coaliție) la altul - nu este mono-polizată de un singur partid; 4. Competiția între elite este mai puternică decât între masurile participante la jocul politic, altfel decât în democrațile "consociaționale"; 5. Șeful statului are o autoritate tradițională, sau este ales de un corp electoral, sau este un lider charismatic, legitimitatea sa nefiind bazată pe sufragiul direct al maselor, ca în regimurile prezidențiale.

Retrospectiv, regimul stabilit de regele Carol al doilea apare ca cel mai bun posibil în circumstanțele epocii. Să nu uităm că în momentul în care democrația de fațadă s-a prăbușit, în 1937, pe întreaga planetă nu mai erau decât săisprezece democrații reale. O țară mică strivită între doi coloși nu putea evita răul cel mai mare decât printr-o politicăabilă. Si dezastrul cel mai mare a fost evitat.

Note și bibliografie

1. Toate cifrele din acest studiu - în afară de cele cu alte indicații - au fost scoase din Monitorul Oficial sau din Arhivele Camerei și Senatului. Aceste cifre pot fi cu ușurință verificate. Vezi M.Of. nr. 171-173 din 1919; nr. 45-47 din 1920; nr. 272-286 din 1922; nr. 122 din 1926; nr. 153 din 1927; nr. 183 din 1928; nr. 131 din 1931; nr. 173 din 1932 și nr. 301 din 1937 care cuprind rezultatele operațiunilor electorale. Tabelele nominale ale parlamentarilor provin din Arhivele Camerei Deputaților și ale Senatului.
2. Franța a jucat un rol esențial în constituirea Miciei Antante - o alianță defensivă între Cehoslovacia, România și Jugoslavia. Pamfletele publicate în franceză de Partidul Național Tânăresc pot fi obținute la Biblioteca Națională din Paris.

3. Vezi Théodore Zeldin, *The Political System of Napoleon III*, New York, Macmillan, 1958, pp. 78-80; Eugen Weber, *Comment la politique vint aux paysans: A Second Look at Peasant Politicization*, în *American Historical Review* (1982), pp. 357-389.
4. Vezi Eugen Weber: "Studentii și absolvenții români, înfruntând problemele inerente ale dezvoltării unei clase educate într-o societate needucată, formau un grup revendicativ, de nemulțumiți cronic... Între cele două războaie, ei au îngroșat rândurile tuturor mișcărilor radicale și naționaliste". În ediția Hans Rogger și
- Eugen Weber, *The European Rights* (Londra, Weidenfeld and Nicholson, 1965, p. 514). Vezi, de asemenea, Eugen Weber, *The Men of the Archangel*, ed. George L. Mosse, *International Fascism*, London, Sage, 1979, pp. 317-343 și Zevedei Barbu, Rumania, ed. S.J. Woolf, *European Fascism*, New York, Vintage Books, 1969, pp. 146, 166.
5. Vezi Ferdinand A. Hermens, *Europe between Democracy and Anarchy*, Notre Dame Ind. University of Notre Dame Press, 1951 și *The Representative Republic*, Notre Dame Ind. University of Notre Dame Press, 1958.

Iată câteva proteste din sesiunea 1925 - 1926, după ce avuseseră loc alegeri parțiale în câteva județe pentru ocuparea unor locuri de deputat rămase vacante:

"Aduc probe în fața justiției că deputații liberali din Ardeal s-au ales în majoritatea lor prin fraude, hotii și mai ales prin furt de urne și că Adunarea aceasta este în consecință o Adunare ilegală, o Adunare în care se găsesc în bună parte oameni certați cu codul electoral și penal"

Deputatul Victor Moldovanu, Mon. Of. Dezb. 10 aprilie 1926

"Ieri, în Murgeni, unde e o secție de votare din Tutova, mă întâlneste dl senator Galin. Mă căutase, m-a găsit în sfârșit și mă roagă să-mi facă o comunicare de foarte mare importanță: «Domnule Spiridon Popescu - Începe dl senator de Tutova - D-ta ești om serios. Noi suntem la putere acum, alegerile acestea le facem noi și înțelegi și D-ta că prezența d-tale aici

este de prisos». Mai adaugă apoi: «atunci când veți fi dvs. la putere o să faceți dvs. alegerile și atunci eu nu mă voi amesteca în alegerile dvs.»."

Deputatul Spiridon Popescu, Mon. Of. Dezb. 7 februarie 1926

"Deputatul Grigore Diaconescu: Cum explici că votează morții pentru Dumneavoastră?"

"Deputatul Dr. Anton Ionescu: Așa cum votează și pentru Dvs. Este și procedeul Dvs."

Mon. Of. Dezb. 11 aprilie 1926

"Dl Vintilă Brătianu a fost dovedit ca patronul necinstit de la Ministerul de Finanțe. Acum este dovedit ca patronul falsificatorilor politici din județul Argeș"...

Deputatul Virgil Madgearu, Mon. Of. Dezb. 14 aprilie 1926

DANSUL ELECTORAL ÎN ROMÂNIA INTERBELICĂ

"Prefectul... a alcătuit lista președinților birourilor de votare numai din agenți electoralii ai guvernului liberal. Iată această listă... toți cei puși sub acuzare de opoziție pentru banditismele din alegeri"

Deputatul D.R. Ioanescu, Mon. Of. Dezbatere. 18 aprilie 1926

"Pentru ce patronezi pe falsificatori?... Să nu patronezi pe falsificatori, dacă nu-ți este frică, fii cinsit în luptă!"

Deputatul Ion Mihalache către Vintilă Brătianu, ministru, Mon. Of. Dezbatere. 14 aprilie 1926

..."S-a spus deja de Dvs. că acesta este un Parlament, sau că ar trebui să fie un Parlament serios și eu am spus că nu este un Parlament și am tot dreptul să protestez atunci când sunteți aleși așa cum ați fost aleși. D-va ești deputat prin furt de urnă"

Deputatul Grigore Diaconescu, Mon. Of. Dezbatere. 14 aprilie 1926

Iată și recunoașterea acestor acuzații:

"Ce învățământ dăm, nu mai zic administrației, dar mai cu seamă armatei și magistraturii, când le facem unelte pentru falsificarea voinei poporului și când ele știu că mare parte din cei aleși în Parlamentul Tării sunt aleșii lor prin poruncă, nu ai poporului? Presiunea tradițională a administrației în favoarea candidaților guvernamentalii... a fost tot ceea ce s-a întâmplat pe alocuri în alegerile făcute de noi".

Tancred Constantinescu, fost ministru național-liberal în timpul alegerilor partiale, la care se referă citatele de

mai sus, vorbind despre alegerile generale din 1926, făcute de generalul Averescu, câteva luni după aceste alegeri partiale. Democrația, revistă lunată, Anul XIV, Nr. 10-12, 1926, p. 92.

"Scopul nemărturisit al acestei legi este de a asigura în România guverne dictatoriale, acoperind haina parlamentară prin frică și ipocrizie"

Virgil Madgearu, criticând la Cameră proiectul de lege electorală în sedința din 17 martie 1926

Iată și câteva din protestele formulate cu ocazia validării alegerilor dintr-un singur județ - Vaslui - luat la întâmplare, în 1932:

"Dvs. care faceți de atâtă timp alegeri vă puteți da seama ce înseamnă un sistem vechi și cu adânci rădăcini în mentalitatea agenților electoralii"...

Deputatul P.C. Andrei, Mon. Of. Dezbatere. 13 iulie 1932

..."am fost atacat cu pietre când mă duceam la secțiunea... a trebuit să mă pitesc în mașină și când au venit jandarmii să vadă cine este s-au tras focuri de armă de către vreo treizeci de oameni"

..."La Tanacu s-au dat două butoiae de vin"

Deputatul P.C. Andrei, Mon. Of. Dezbatere. 13 august 1932

..."D-lor, nu este vorba azi de fapta partidului cutare sau a partidului cutare, ci este vorba de un sistem de abuzuri electorale care se perpetuează, indiferent de partidele politice care se

succed la cărma țării"...

... "La secția Codăești se împart 760 litri de vin, vin cu care au fost îmbătați ghiogani tărânișii"...

Deputatul Gh. Cuza, Mon. Of. Dezbatere 13 august 1931

... "Dacă ai fi venit la mine la minister să mă întreb, atunci și-aș fi dat toate explicațiile... și-aș fi arătat colecția de revoleri confiscate de la băieții D-tale"

Armand Călinescu subsecretar de stat la Interne către deputatul Gh. Cuza

... "În toate târgurile și târgușoarele din județ au fost loviti grav numeroși cetăteni... Când național-tărâniștii nu mai puteau, prin simpli bătăușii, ca să împiedice propaganda noastră, atunci au adus puzderie de jandarmi și care era sistemul? Pinea bătăușii ca să împiedice propaganda. Dacă bătăușii nu puteau să facă această împiedicare, intervenea jandarmii, prin violențe și arestări. Vasluiul nostru a trăit un număr de zile de revoltă și de indignare a tuturor cetătenilor, fie că făceau sau nu politică... S-a reluat sistemul de la 1926, al barierelor și retelelor de sărmă"...

... "chiar în preziua alegerii a fost cutreierat satul de acest părinte împreună cu bătăușii, la 12 noaptea, spunând locuitorilor: care ar îndrăzni să pătrundă în oraș - deși era numai la doi kilometri - va vedea moartea"...

... "Acești bătăușii la 12 și jumătate noaptea sfarmă încuietorile de la casa lui... candidatul nostru... Sătenii văzând ceea ce s-a întâmplat, înfricoșați s-au întors iute acasă pentru a-și apăra familiile și copiii".

Deputatul M. Negură, Mon. Of. Dezbatere 13 august 1932

Sirul protestelor la validarea mandatelor începea, de obicei, prin declarații ale partidelor:

"Partidul Liberal nu s-a sfidat ca prin acapararea aparatului de stat și transformarea în unele de partid a armatei și magistraturii să sugrume libertatea cetățenească spre a constitui o parodie parlamentară, menită să dea masca legalității"...

Declarația Partidului Tărânești în Parlament, 7 decembrie

... "Dacă guvernul ar fi fost călăuzit de interesele țării și n-ar fi fost preocupat exclusiv de asigurarea dominației Partidului Liberal și de presiunea grupului bancar pe care se rezamă... Alegerile s-au făcut pe baza unor liste electorale false din care fuseseră sterși aproape toți conducătorii organizațiilor locale ale partidelor de opozitie... un mare număr de liste ale opozitiei au fost anulate sub diferite preTEXTE sau din cauză că, datorită sistemului de manipulare a două rânduri de liste electorale, una afișată la primărie și cealaltă trimisă la judecătorie, mulți candidați sau propunători au fost eliminați ca nefiind alegători și liste au fost în ultimul ceas anulate... prezidarea alegerilor de către agenții politici ai guvernului a dat naștere la fraude... (începerea alegerii la ora 5 dim. în loc de ora 8, alungarea delegațiilor și asistenților, arestarea reprezentanților opozitiei etc.)"

Declarație a opozitiei pronunțată de deputatul I. Mihalache, referitoare la niște alegeri parțiale, Mon. Of. 15 aprilie 1930

DANSUL ELECTORAL ÎN ROMÂNIA INTERBELICĂ

Asemenea proteste au fost făcute după fiecare operațiune electorală din perioada dintre cele două războaie mondiale. Se poate face o colecție de sute de pagini, din astfel de acuzații aduse guvernului, indiferent care dintre cele trei partide de guvernământ îl forma.

După fiecare alegeră generală parlamentară se făceau propunerile pentru "suspendarea urmărilor și pedepselor prevăzute de art. 53 din legea electorală". Astfel, agenții electorali ai guvernului, vinovați de infracțiuni electorale, scăpau de pedeapsă.